

суспільства, підживлюють кримінальне середовище і сприяють зростанню психічних захворювань у суспільстві. Проповідництво деструктивних релігійних вчень, поширення містичних й езотеричних знань і практик, магії, шаманство тощо можуть бути прикладом таких впливів, що призводять до соціальної особистісної дезадаптації, а в ряді випадків — до руйнування психіки людини.

Серйозну небезпеку для особистості викликає поширення за допомогою мережі Інтернет насамперед порнографії, непристойної інформації, що ображає суспільну мораль, порушує сформовані в суспільстві стандарти моралі. Сервери з такою інформацією часто відвідують діти й підлітки. Хоча й вважається, що за допомогою Інтернету гарантується більша конфіденційність й анонімність, ніж при відвідуванні кінотеатрів або магазинів з відкритою чи підпільною порно- літературою й відеофільмами.

Надійшла 2.11.09

УДК 342.951:004.056

Соснін О.В.

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСАД ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

Використання новітніх технічних засобів і технологій масової комунікації в суспільстві, сама технологічна обстановка їх впровадження, протягом останніх десятиріч зробило можливим появу принципово нової моделі суспільства, в якому найважливішим ресурсом є інформаційний, який все більше стає проблемою національних інтересів і національної безпеки. Темпи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) вже підвищили форми конкурентної боротьби у всіх сферах людської діяльності, і, як наслідок, на тлі зниження ролі енергії, роботи й капіталу, як факторів економічного розвитку, зростає вагомість нематеріальних активів і інвестицій (intangible investments). До них відносяться насамперед наукові знання й інформація в складній комбінації із системою освіти й професійної підготовки, стилем управління, маркетингом інновацій відносно процесів удосконалення процесів виробництва, наукових досліджень..., що обумовило потребу у вирішенні багатьох технологічних, правових, моральних та світоглядних проблем, зокрема і потреб формування правової свідомості громадян на новому щаблі цивілізаційного розвитку людства.

Правова свідомість на сьогодні має надзвичайно важливе значення для суспільства, оскільки створення знань, інформації, їх збирання, обробка, нагромадження, зберігання, пошук, поширення й надання споживачеві, створення й використання інформаційних технологій і засобів їх забезпечення, захист інформації й прав суб'єктів, які беруть участь в інформаційних процесах не можуть відбуватися без постійного примусу з боку держави до виконання визначених певних норм і стандартів поведінки з інформацією. За таких обставин теоретичне обґрунтування правової свідомості громадян щодо значення інформації в суспільному житті є об'єктивною потребою й необхідною умовою подальшого прогресивного розвитку держави й суспільства. Наприклад, правосвідомість як умонастрій, усвідомлене відношення до елементів інформаційного права, є тим благодатним середовищем, в якому формується інтерес до наукових знань, до законодавства і правознавства зокрема. Правосвідомість характеризує ступінь взаємодії суспільства, суспільної думки, державної політики і потреб держави в процесі формування нової правової

ідеології еліти суспільства, яка, по-перше, має активно впливати на формування нормативної основи права в нашому суспільстві, яке інформатизуючись, стрімко еволюціонує в загальному світовому масштабі глобалізації. Цей процес тією чи іншою мірою впливає практично на всі сторони життя, а тому політична історія нашого часу, по суті відображає історією глобалізації, і це, природно, обумовлює постійно зростаючий інтерес до даної проблеми з боку безлічі дослідників самого різного профілю. Глобалістика як наукова сфера носить міждисциплінарний характер, у ній задіяні вчені самого різного профілю — політологи, соціологи, економісти, філософи, історики. Дискусії, які відбуваються між ними, знову ж, торкаються питань, що ставляться до різних сфер знання. На даний момент загальний обсяг літератури, присвяченої аналізу різних аспектів глобалізації, обчислюється сотнями, якщо не тисячами публікацій, і продовжує постійно зростати. Більш того, саме науково обґрунтований підхід до управління соціально-економічними процесами в інформаційній сфері, що розвивається, вимагає того, щоб погляди на проблеми її функціонування формувалися як новий міжгалузевий науковий напрямок юридичного циклу — зі своїм змістом і структурою. Воно, безумовно, буде мати майбутнє за умов прийняття нами інноваційних рішень і перетворення під тиском панування інформаційних технологій індивідуальної свідомості — відомо, що інтелектуальне лідерство в сучасному світі йде через глобальні інформаційні мережі, зокрема через Інтернет.

Сьогодні ми бачимо, що опановуючи новітні, запропоновані глобальним ринком, методи роботи з інформацією, наша нація перебуває в небезпеці. Їй доводиться приносити в жертву транснаціональним корпораціям величезні масиви змістовної інформації, потреби свого матеріального та духовного існування. Руйнується вся сукупність суспільно-політичних інститутів держави, в яких акумулюються інформаційні ресурси нації, її матеріальні та духовні цінності для життя в XXI столітті. Саме тому головною турботою нашої держави стає проблема визначення шляхів і методів щодо формування у громадян нових цінностей і інтересів із врахуванням традицій притаманних нації в процесі входження в глобальний інформаційний простір заради забезпечення власних і національних інтересів, власної і національної безпеки.

«Глобалізація — це процес формування і наступного розвитку єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій» [1]. Феномен глобалізації, крім іншого, полягає в тому, що безліч дослідників (а часом і просто обивателів) воліє міркувати про це явище як про щось споконвічно очевидне. Тим часом, для сучасної глобалістики не є характерною єдність визначень і центральних понять. Таким чином, багато вчених виходять зі свого особистого розуміння глобалізації. Глобалізація, яку ми спостерігаємо, є принципово новим явищем. На тлі відомих нам процесів об'єднання інтересів людства, починаючи з епохи великих географічних відкриттів, вона не має прямих історичних аналогів, оскільки її найважливішою характеристикою стає перетворення нематеріального ресурсу — інформації — у ресурс економічний і політичний, які у значній мірі визначають матеріальний добробут суспільства і його окремих громадян. В умовах сучасної глобалізації інформація усе більше набуває властивості споживчих товарів, а основні сектори економіки пов'язані із сектором ІКТ. Світові ринки значною мірою пересуваються у віртуальну сферу, в інтерактивне середовище, генеруючи все нові за змістом поняття і загрози. «Електронний уряд», «електронна демократія» ще достатньо повільно стають новими формами взаємодії громадян і влади, а притаманне для глобалізації принципово нове сприйняття людиною інформації — здатність людини сприймати її візуальну складову вже дозволяє ефективно маніпулювати їх думкою, впевнено поширювати негативні, і навіть злочинні наміри, відомості, що несуть загрозу здоров'ю, свідомості та уявленню про мораль. Інтернет, реклама, аудіовізуальні й телевізійні технології все більше стають засобами поширення аморальних вчинків, злочинних намірів і відомостей, завдають шкоди особистості, суспільній моралі, інтересам окремих організацій, державним інтересам.

Західні країни приділяють особливу увагу таким негативним впливам з боку сучасних ІКТ, їх витрати на боротьбу з «інформаційними» злочинами неухильно зростають. Усе більш помітною стає тенденція зрушення в інформаційну сферу таких політико-правових понять, як «національні інтереси», «національна безпека», «інтеграція сил для боротьби з тероризмом», «протиборство» й інших типових для силової боротьби категорій і понять.

Інформаційне середовище, як самостійний сектор проблематики національної безпеки, усе більше стає сьогодні, безумовно, найбільш могутнім фактором у розвитку суспільства, активно впливаючи на стан політичної, економічної, оборонної й інших складових суспільно-політичного життя кожної країни, а спроможність їх населення сприймати позитивну інформацію має безумовно характер освітньої потенції і вимагає від людей все нових якісних освітніх властивостей для адекватної оцінки та адаптації до об'єктивної й суб'єктивної віртуальної субстанції, яку ми називаємо інформацією, заради виживання, збереження й розвитку самої людини як індивіда й людства в цілому в сучасному світі.

Оглядаючи контури інформаційної політики України на тлі процесів глобалізації та опанування інформаційних технологій, які протягом останніх двадцяти років достатньо швидко і впевнено охоплюють наше виробництво, науку, торгівлю, культуру, політичні і державні інститути, можна сказати, що політика держави щодо розвитку інформаційної сфери не відповідає вимогам часу. Із самого початку процесам інформатизації в Україні була властива непідготовленість до трансформації відносин в інформаційній інфраструктурі України, яка існувала і впевнено розвивалась протягом XIX-XX століть. Вони не сприймали, зокрема, позитивну адаптацію існуючої тоді системи національних інформаційних ресурсів (СНІР) до нових умов конкуренції і прав власності на інформацію. Відверто слабкою вона залишається і сьогодні. Державна інформаційна політика щодо цілеспрямованої підтримки формування потенціалу конкурентоспроможності галузей і виробництв, особливо наукоємних, з огляду на процеси останньої доби є достатньо проблематичною. Слід вважати дії влади щодо збереження змістовного інформаційного ресурсу (ЗІР) з науково-технічного потенціалу та освітньої компоненти недостатні через неповне і не прораховане фінансування інформаційного сектору, соціальної діяльності. Дедалі більш відчутне відставання у створенні у нас сучасних організаційно-правових умов для відповідних інфраструктур.

Найбільш яскраво прорахунки у ринкової спрямованості інформаційної діяльності виявилися у безсистемності політики інформатизації, яка не стала керованою стратегією побудови в Україні інформаційного суспільства. Відкинувши саму сутність інформатизації, яка передбачає міждисциплінарний підхід до еволюційного розвитку інформаційної діяльності в державі, ми втратили навіть темпи радянської доби щодо створення в Україні засад економіки постіндустріального суспільства. Економічна криза з новою силою висвітила хронічне відставання України в формуванні цілеспрямованої політики впровадження інформаційних технологій і систем зв'язку в виробничу сферу, сферу науки, державного управління та систем забезпечення життєдіяльності громадян. Хто з нас вірить, що загальнодержавні програми на кшталт «Українського прориву», інформатизація міліції, податкової служби, міністерств оборони і надзвичайних ситуацій, пенсійного фонду та міністерства охорони здоров'я, інших державних структур відповідають уявленням про їх діяльність в умовах сучасного світу?

Це, на наш погляд, відбувається, зокрема, і тому, що, на жаль, демократичні принципи управління, які закладені в Конституції України, керівники органів державної влади трактують із позиції необмеженого доступу до державних інформаційних ресурсів. Ми втратили контроль над діяльністю органів влади у цій сфері і тому, як ніколи, ми повинні провести аналіз і прогнозування існуючих і вірогідних загроз безпеці нашого розвитку, визначити концептуальні підходи й пріоритетні напрямки в сфері захисту інформаційного ресурсу і простору України. Необхідно здійснити проведення єдиної технічної політики щодо організації й координації робіт по захисту інформації в оборонній, економічній,

політичній, науково-технічній й інших сферах діяльності, створити досконалу науково-методичну базу, а також координацію робіт з підготовки кадрів для роботи з інформаційним надбанням України.

Слід визнати, що відсутність матеріально-речової субстанції, власно кажучи, всюди дестабілізувало традиційну систему роботи з інформацією, а Інтернет взагалі створив принципово нові економічні, технологічні й правові колізії та проблеми. Зокрема, слід визнати, що сьогодні досвід і дії України в сфері правового захисту авторських прав не встигає за прискоренням інноваційних процесів і входить у суперечність із інтересами як творців нових продуктів (несанкціоноване копіювання), так і споживачів (використання фальшивих брендів і т.п.), і гальмує розвиток високих технологій. Орієнтація на інноваційний розвиток всюди ускладнила процес взаємопроникнення економіки й права — і не тільки на практиці, але й у теорії, обумовивши потребу більш тісного співробітництва економістів, юристів, творців нових ідей і технологій для вирішення питань правового регулювання нових інформаційних відносин, розробки нових соціальних регуляторів (стандартів, технічних умов, етичних правил і т.п.), а це спонукає державу втрутитись в ці процеси. Ці проблеми, а вони пов'язані з переходом людства на новий щабель соціального розвитку, обумовлюють потребу досліджувати природу й сутність понять «інформація», «інформаційний ресурс», «право власності на інформацію», «вплив процесів впровадження інформаційних технологій в соціальну діяльність», пов'язаних з ними політико-правових і економічних явищ на людину й суспільство. Це має відноситися сьогодні у нас до ключових питань науки й практики, з особливою гостротою ставити виникаючу потребу в координатах нових фундаментальних змін у розумінні права й соціального управління, насамперед, у зв'язку зі змінами сучасних поглядів на інформаціологію, на роль інформації, її життєвий цикл, вплив науково-технічного прогресу на спосіб мислення особливо в сфері гуманітарних наук.

На жаль, процеси побудови теоретичних моделей інформатизації України й нового суспільства взагалі не враховує таку потребу достатньою мірою, а питання безпеки та раціонального обігу інформації взагалі часто відсуваються на другий план, навіть розуміючи, що їхнє ігнорування обумовлює появу маси нових проблем, у тому числі й рецидивів тоталітаризму. Безумовно, це викликає занепокоєння з боку владних структур. Все частіше статус інформації та інформаційних ресурсів оцінюється як стратегічний, однак, їх безпека не стає якнайважливішою складовою національної безпеки, хоча розробка законодавчої бази так званої інформаційної безпеки будь-якої держави є обов'язковим і необхідним заходом. (Це задовольняє найпершу потребу держави щодо захисту розвитку соціально-економічних, політичних, військових напрямків від іноземних впливів.) Відслідковуючи як вибудовується глобальна єдність світу й, одночасно, цивілізаційне протистояння народів світу, можна сказати, що інформаційні ресурси накопичувалися у світі нерівномірно, і можна припустити, що ми перебуваємо тільки на порозі усвідомлення цінності того, чим володіємо. Принаймні, на державному рівні це не акцентується, а інформаційні війни різного масштабу й різної інтенсивності ведуться проти нас саме заради права володіти й управляти інформаційними ресурсами й технологіями, які забезпечують їх ефективне використання. Це спонукає нас поряд з технологічними питаннями інформатизації суспільства — розвитком глобальних інформаційних систем і мереж, ставити питання розбудови проблематики раціонального використання національного інформаційного ресурсу, на найвищому рівні наукових знань вирішувати завдання її надійного забезпечення. [2]

Гостра потреба реалізації науково-технічних досягнень особливо в сфері військово-промислового комплексу України в цивільні (конверсія), ще наприкінці минулого сторіччя привела до розуміння необхідності змін у законодавчій базі відносно майнових прав винахідників новітніх ідей і безпеки умов їх поширення у світі, який глобалізується. Однак, це виявилось для нас не простим і досі не вирішеним завданням і спонукає до розробки нових

фундаментальних положень теорії інтелектуальної власності, методик виокремлення інформаційного капіталу у структурі бізнесу й державного управління. Цього вимагає ієрархія цінностей сучасної глобальної економіки й постіндустріального суспільства.

Формування та розвиток ринку інформаційних технологій за умов інформатизації, інтеграції України до єдиного світового інформаційного простору має мати філософсько-світоглядну основу, а також нову парадигму людиноцентризму, соціологічної та інтегративної юриспруденції, наукові принципи й концептуальні положення, які мають бути розроблені фахівцями різних галузей знань. Впровадження стратегічного управління процесом інформатизації логічно потребує обрати стратегію її організації, тобто змодельовати розвиток організаційно-правових механізмів реалізації стратегії і тактики побудови інформаційного суспільства в Україні, окреслити правове поле, на якому буде формуватися інституційні та правові засади адміністративного, теоретико-методичного й технологічного забезпечення процесу інформатизації країни, окреслити організаційні засоби, правові норми та принципи регулювання інформаційних правовідносин, а також науково-інституціональні форми методологічного забезпечення зазначених процесів. Слід додати, що об'єктом тут виступатимуть суспільні відносини, що виникатимуть у процесі інформаційної діяльності.

Потрібно терміново сформулювати, визначити мету і намагання влади і українського народу, створити контур необхідних і достатніх заходів і через інформатизацію забезпечити гармонічний розвиток в Україні управління народногосподарським комплексом, наукою і культурою, використанням фінансів, матеріальними і трудовими ресурсами, унеможливити неконтрольовані дії ТНК і злочинних угруповань щодо не контрольованого виведення інформаційних ресурсів з України. Робота над законодавством в сфері життя і обігу інформації має стати синтезом техніко-економічних поглядів і знань, по-перше, вчених і фахівців, визнаних в сфері управління, а вже потім — політичних поглядів нашої політичної еліти. Настав час формування правової бази державної політики та регулювання суспільних відносин, які обумовлені процесами створення та обігу інформації, відносити до найголовніших компонентів правової ідеології (доктрини) розвитку держави з такими найбільш важливими аспектами:

- використання науково-технічного і виробничого потенціалу для розвитку всіх елементів національного інформаційного простору;
- формування і регулювання інформаційного ринку (ринку інформації, інформаційних технологій, засобів обробки інформації та інформаційних послуг);
- міжнародне інформаційне співробітництво та інтегрування інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури у світові інформаційні системи;
- створення ефективно діючої системи безпеки інформації в широкому розумінні цього поняття.

Необхідною умовою формування науково обґрунтованої платформи інформатизації України слід визнати розвиток системних досліджень виключно фахово підготовленими спеціалістами із використанням міжнародного досвіду, оскільки глобальний характер і взаємозалежність цих проблем вимагає розвивати партнерські стосунки із всіма зацікавленими силами країн світу. Виявлення тенденцій взаємодії інформаційного права з іншими галузями національного і міжнародного права неможливо без тієї співпраці з міжнародними організаціями, без врахування досвіду більш розвинених країн світу. Сьогодні недостатньо виконувати чисельні НДДКР по створенню примітивних засобів і концепцій відомчого масштабу для організації протидії загрозам величезного інформаційного ресурсу інноваційного розвитку України. Настав час комплексно оглянути

спектр проблем, щоб в Україні з'явився виважений і продискутований план дій щодо інформатизації країни і відповідна державна політика щодо використання національного інформаційного простору і ресурсу. Це треба зробити заради забезпечення: конституційних прав і свобод людини й громадянина в сфері одержання інформації; інформаційного забезпечення державної політики України в процесі розвитку сучасних інформаційних технологій і вітчизняної індустрії інформації. Її розвиток вимагає інституалізації, підпорядкування певним законам захисту національного інформаційного простору, національних інформаційних ресурсів, систем їхнього формування, поширення і використання всієї інформаційної інфраструктури заради реалізації прав громадян, суспільства і державних установ держави на інформацію. І, що головне, нові умови цивілізаційного розвитку обумовлюють обов'язкову присутність в структурі поняття «інформаційна безпека» щодо інтересів особи, суспільства і власно держави.

Нові законодавчі та директивні документи мають сполучати завдання як економічного, так і соціального розвитку України. І тут нам слід визнати, що в Україні, як і в інших пострадянських країнах може не вистачити досвіду і фахівців. Скажімо, на жаль, за час набуття незалежності ми втратили ціле покоління вчених і не є таємницею, що сьогодні молоді ми передаємо не стільки знання батьків, скільки знання і досвід дідів, а це, на наш погляд, гальмує цивілізаційний розвиток України і створює рецидиви його реверсного спрямування. Це має бути всім зрозуміло, оскільки людство хвилює одночасне зростання політичних і соціальних ризиків, пов'язаних з ворожим використанням інформації, поява принципова нових викликів і загроз безпечному життю людини, а захист інформації про розвиток соціально-економічних, політичних, оборонних напрямків стає найпершою потребою і функцією держави.

Список літератури

1. *Делягин М.Г.* Мировой кризис. Общая теория глобализации. — М.: 2003. — С. 51.
2. *Соснін О.В.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: Монографія. — К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. — 572 с.

Надійшла 17.11.09

УДК 004.621.391

Павлов І.М.

НЕФОРМАЛЬНИЙ ПІДХІД В МЕТОДИЦІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕСКІЗНОГО ПРОЕКТУВАННЯ КОМПЛЕКСНИХ СИСТЕМ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

На сьогоднішній час мало хто уявляє собі можливість комп'ютерної обробки інформації без її захисту. Але що таке ефективний засіб захисту інформації та наскільки ефективно інформація захищається засобами захисту, які встановлюються в комп'ютерних системах (КС) – на це питання не завжди можуть відповісти як розробники таких систем, так і самі користувачі [1].

Коли мова йде про інформаційні технології, можна виділити два їх основних положення – це використання комп'ютера в особистих цілях користувача та корпоративне використання комп'ютера або службове використання. Від цього і зростають вимоги до конфіденційності, цілісності та доступності інформації, яка циркулює в цьому інформаційному просторі. Тому проведення аналізу та систематизація інформації по